

4. Кобилецький М.М. Магдебурзьке право в Україні : (XIV – перша половина XIX ст.) іст.-прав. дослідж. / Кобилецький М.М. - Львів : ПАІС, 2008. - 405 с.
5. Піч Р. Магдебурзьке право в Україні // Український світ. –1996.-№1 -3. –С. 37-39.
6. Саксонское зеркало. Памятник, комментарии, исследования / Отв. ред.: Корецкий В.М. - М.: Наука, 1985. - 270 с.
7. Василенко М.П. матеріали до історії українського права.,т.1, К., 1929. – 336 с.
8. Kutrzeba S. Historja zrodee dawnego prawa polskiego. – Krakow, 1926. – Т. 2. – 236 с.
9. Ткач А.П. історія кодифікації дореволюційного права України. – К., 1968. – 166 с.
10. Воссоединение Украины с Россией. Документы и материалы в трех томах, т. 3, Изд. АН СССР, М., 1953, - 568 с.
11. Кульчицький В.С. Кодифікація права на Україні у XVIII столітті. – Львів, 1958.

Рецензент: професор С.В. Бобровник

УДК 34.06

Онищук І.І.,

здобувач кафедри теорії та історії держави і права
Львівського державного університету внутрішніх справ

ЛІНГВІСТИЧНА СТРУКТУРА ТЕКСТУ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО АКТА ЯК ЗАСІБ ТЕХНІКИ ЮРИДИЧНОГО ПИСЬМА

Розглядаються основні мовні засоби (граматичні речення, слова, юридичні фразеологізми та аббревіатури) й правила їх використання. Особлива увага приділяється граматичним реченням і словам.

Рассматриваются основные языковые средства (грамматические предложения, слова, юридические фразеологизмы и аббревиатуры) и правила их использования. Особое внимание уделяется грамматическим предложениям и словам.

The basic language forms (grammatical sentences, words, abbreviations and legal idiom) and the rules of their use. Special attention is given to grammatical sentences and words.

Постановка проблеми. Лінгво-юридична проблематика належить до традиційних і досить популярних напрямків теоретико-правових досліджень. Особливої актуальності в умовах сучасного правотворчого процесу набуває техніка юридичного письма. Будь-яке правове явище – чи то закон або судовий процес – це текстове явище, явище мовної комунікації. Текст – це первинна даність для лінгвістики, філології, історії, права і взагалі всього гуманітарно-філософського мислення. Де немає тексту, там немає і об'єкта для дослідження і мислення. Мова – це система засобів спілкування та правил їх вживання, а письмо є системою письмових засобів та правил їх використання.

Без спеціальної проблематизації техніки юридичного письма навряд чи можна говорити про вирішення завдання удосконалення законодавчої діяльності, підвищення юридичної якості нормативно-правових актів (далі– НПА) та забезпечення ефективності правового регулювання.

Ступінь наукової розробки теми. У вітчизняній та зарубіжній літературі велика увага приділяється як мові права в цілому, так і окремим аспектам її існування та функціонування. Комплексні загальнотеоретичні дослідження такого сегменту юридичної техніки втілилися у фундаментальних працях з юридичної техніки представниками як галузевих юридичних наук, так і фахівців з теорії права: С.С. Алексеєва, В. Артеменко, В.М. Баранова, Н.А. Власенко, М.Л. Давидової, Д.А. Керімова, Р.О. Стефанчука, А.Ф. Ткачука, О.А. Хазової, А.Ф. Черданцева, Є.С. Шугріної, І.Д. Шутака та ін.

Тому ми поставили *мету* – розкрити проблему лінгвістичної структури тексту нормативно-правового акта як засобу техніки юридичного письма.

Виклад основного матеріалу. Мова нормативних документів – частина письмової юридичної мови. Це соціально та історично зумовлена система засобів, способів і правил словесного вираження понять, категорій нормативних положень, вироблених і застосовуваних з метою юридичного регулювання соціально значущої поведінки суб'єктів права [5, с. 83]. Усна та писемна мова будуються за різними канонами. Письмо є особливою графічною формою мови та мислення. Написання – процес фіксації мовлення, а письмовий текст – її результат. Право існує як у діях людей, так і в мові, яка використовується не тільки для його позначення: з мови створюється саме право та його структура.

Мова нормативно-правового акта – засіб законодавчої діяльності, засіб фіксування норм права. Якщо у праві існує неузгодженість окремих норм, прогалини, а певні норми не мають необхідних реальних санкцій через недосконале мовне забезпечення, то все це суттєво впливає на рівень ефективності правового регулювання. НПА ніколи не може бути довершеним або повним, оскільки конкретна реальність містить більше ситуацій, ніж нормотворець може уявити й описати мовними засобами. Норма є більш-менш сталою, а реальність завжди мінлива, мова може не встигати за її змінами. НПА, як і будь-який інший юридичний документ, має прагнути досконалості. Тому юридичне письмо можна вважати найбільш складним видом мовноправової діяльності: її форма має бути доступною для всіх громадян, зручною для застосування, зорієнтованою також на віддалене майбутнє [5, с. 74].

Мова НПА є частиною юридичної мови, яка становить собою соціально й історично обумовлену систему засобів, способів і правил словесного вираження понять і категорій, вироблених і застосованих з метою юридичного регулювання поведінки суб'єктів суспільних відносин. У сфері нормопроєктування мова виконує дві взаємопов'язані функції щодо права – відображає потребу нормативного врегулювання суспільних відносин і доводить її до відома учасників правовідносин за допомогою побудови вербального тексту. Найсуттєвішим у характеристиці мови НПА є те, що їй властиві всі особливості офіційно-ділового стилю словесного викладення. З останнього випливають такі її специфічні риси, як

офіційність, документальність, експресивна нейтральність, неупередженість, безособовість [2, с. 11].

Текст (лат. *textus* – *тканина, плетіння, з'єднання*) – це об'єднана смисловим зв'язком послідовність знакових одиниць. Поняття тексту вивчає лінгвістика тексту як напрям лінгвістичних досліджень, об'єктом яких є правила побудови зв'язного тексту і його смислові категорії. Особливість юридичного тексту полягає в тому, що його завданням є владний вплив на поведінку людей, спонукання до дії. Ці тексти відображають суспільне життя через правові норми як правила належної і обов'язкової поведінки, виконуючи таким чином регулятивну функцію. Високий ступінь композиційної та мовної стандартизації – основна ознака юридичного тексту, яка передбачає застосування усталених термінів, термінологічних конструкцій синтаксичні, лексичні та граматичні кліше, чітко визначена структура, що сприскорює розроблення та сприймання цих текстів, сприяє їх точності розуміння [5, с. 63, 64].

Для юридичних текстів, в тому числі тексту НПА властиво означення, обов'язково і чітко, таких екстралінгвістичних факторів комунікації: адресанта повідомлення (*автора тексту*); адресата (отримувача повідомлення, читача); референта (*об'єкт, предмет комунікації*) – те, про що йдеться у тексті. В юридичних текстах, на відміну від інших, відсутнє ставлення автора тексту до об'єктивної дійсності та змістовного матеріалу. Змістовно-підтекстова інформація, відтворена шляхом породження асоціативних та конотативних значень, не характерна юридичним текстам. У цих текстах однозначність смислу, конкретність, чіткість є основними принципами, умовою адекватного відтворення і розуміння, що не залишає місця для підтекстової інформації [5, с. 66].

Простота і ясність – вимоги загального характеру до мови НПА. Однозначність і максимальна точність інформації в НПА досягається за рахунок: логічності та послідовності викладення думки, її смислової завершеності; використання єдиних способів формулювання приписів; використання термінів з чітким та строго визначеним змістом; визначення слів та виразів в прямому і безпосередньому їхньому значеннях. Важливими вимогами є також стислість, сконцентрованість, однозначність та простота розуміння. Слід уникати метафор та образних виразів, слів у непрямому значенні, іноземних слів і термінів, спрощених словосполучень [1, с. 61].

Ясність мови НПА передбачає чітку й завершену визначеність всіх використовуваних професійних термінів. Внесення в текст НПА дефініцій, офіційних легальних визначень, понять, невідомих звичайній мові є тим інструментом, який дозволяє забезпечити всезагальну ясність та популярність законодавства. Спеціальні норми-дефініції дозволяють забезпечити однакове розуміння спеціальних термінів, виключаючи можливість викривлення смислу [8, с. 179]. Демінування поняття має спиратися на його початкове значення. У випадку, коли в НПА те саме

поняття визначено по-різному, слід виявити ключові ознаки, що характеризують це поняття та інші суміжні категорії [4, с. 35].

Розділ «Мова та термінологія законопроекту» Методичних рекомендацій Юридичного управління Секретаріату Верховної Ради України рекомендує «стисле викладення проекту простою літературною мовою, по можливості, короткими фразами», а також уникати фрази з багатьма підрядними реченнями та звертає увагу на точність термінології. Ці рекомендації потрібно враховувати для забезпечення простоти, стислості, ясності, точності формулювань в проектах НПА.

Будову юридичної мови можна розглянути у двох аспектах: вертикальному і горизонтальному. Синтаксична (вертикальна) структура юридичної мови включає такі рівні: слово (юридичний термін), речення (нормативно-правовий припис), складне синтаксичне ціле (асоціація приписів). Функціональна (горизонтальна) структура враховує можливі сфери застосування мови права і визначається поєднанням офіційно-ділового, наукового та публіцистичного стилів мовлення, що використовуються на різних рівнях існування права [3, с. 124].

Первинним елементом лінгвістичної структури НПА виступає речення, що складається із слів і знаків пунктуації. Лінгвістична структура тексту НПА визначається його лінгвістичними (мовними) характеристиками (властивостями). Елементи лінгвістичної структури тексту НПА виділяються з точки зору мовної побудови тексту. При створенні нових норм, положень особлива увага має приділятися окремим мовним засобам (реченням, словам, аббревіатурам, юридичним фразеологізмам тощо) [5, с. 83].

В юридичному письмі треба намагатися викласти максимум інформації при мінімумі слів. Зайві слова роблять фразу не тільки довшою, але й вносять елемент невизначеності чи невпевненості. Багатослів'я – ворог ясності. За багатослів'ям ховається недостатнє знання проблеми автором тексту [7, с. 125]. Психологи-лінгвісти довели, що середній читач може тримати в період короткостроковій пам'яті лише декілька думок. Освоївши дві або три думки, читач потребує паузи, щоб скласти до купи те, що вже прочитав. Крапка в кінці речення – це сигнал для такої паузи [9, с. 51].

Створення чіткого, зрозумілого та ефективного письма пов'язане з напруженою роботою пошуку правильного слова. Відсутність чіткості в юридичному письмі часто пояснюється неухважним відношенням до підбору слів, недбалим поводженням зі словом. Слово визначається як мінімальну значущу одиницю мови, яка виконує двояку функцію. По-перше, слово називає окремі поняття (*предмети, особи, процеси, властивості* та ін.). по-друге, слово вступає в синтаксичний зв'язок з іншими словами в словосполученнях або реченні, а інколи навіть є реченням. Кожне слово має нести смислове навантаження, мати значення, звучати. Слово має відповідати своєму значенню. Якщо слово не має значення, воно «не слово, а пустий звук» [7, с. 124].

У НПА традиційний прямий порядок слів: підмет – перед присудком, узгоджене означення – перед означуваним словом, неузгоджене – одразу після означуваного слова, додаток – після керуючого слова, обставинні слова – ближче до слова. Наявні специфічні підсумкові конструкції: *як зазначалося вище; у зв'язку з тим, що і та ін.* [5, с. 88].

Логічну основу НПА складають правила та закони формальної логіки, а *граматичну* – правила орфографії та пунктуації. *Графічна основа* – структурування тексту з використанням елементів графічного зображення: розбивки по параграфах, пунктах, застосування нумерації при допомозі букв та цифр тощо. Речення в проекті НПА виступає основною формою формалізації норм права. Дотримання певних вимог до побудови речень, які використовуються в НПА, підвищують зрозумілість норм права. Проект НПА містить норми, які: вимагають здійснення дій; встановлюють заборони; встановлюють повноваження чи визначають порядок здійснення потрібних кроків у реалізації норми. Саме тому вимоги до граматичної форми мають відповідати цим особливостям тексту НПА.

На лінгвістичному ґрунті причиною помилок у логіці викладу НПА є:

1. *На орфографічному рівні* – неправильне написання слів: *Мінюст* (правильно *Мін'юст*), *у статі* (правильно *у статті*);

2. *На рівні правил пунктуації*: *угода укладена під скасувальною умовою визнається...* (правильно *угода, укладена під скасувальною умовою, визнається...*);

3. *На лексичному рівні*: поєднання логічно несумісних слів *страшенно гарний, убивчо дорогий*; введення у фразу зайвих слів (плеоназмів), які структурно її переобтяжують: *моя власна думка, цільове призначення витрат*; не виправданий повтор слова, спільнокоренових слів в одному або сусідніх реченнях (тавтологія): *зробити спробу виправдати, забезпечити безпечний розвиток*; уживання зайвих слів: *закон прийнято у квітні місяці*; дублювання значення у двох словах: *оголошується вільна вакансія*; порушення сполучуваності слів: *копія вірна* (правильно: *копія відповідає оригіналу, з оригіналом згідно*); уживання слів, не властивих українській мові: *жиле приміщення* (правильно: *житлове приміщення*);

4. *На граматичному рівні*: неправильне вживання відмінкових форм; підміна особової форми дієслова зворотною; неправильна побудова рядів однорідних членів речення з родовими і видовими поняттями; неправильне утворення форм ступенів порівняння якісних прикметників; порушення норм утворення дієприкметників; неправильне сполучення іменника з числівником: *два юриста, адвоката* (правильно *юристи, адвокати*); неправильне узгодження підметів і присудків; неправильне використання прийменникових конструкцій; неправильна побудова складного речення⁴

5. *На стилістичному рівні*: уживання слів, властивих одному стилю, у тексті іншого: *прокурор балакав, підозрюваний збрехав*; нагромадження в одному реченні слів, що належать до тієї ж частини мови: *у цій статті підтримання захисту прав та свобод громадян* [6, с. 60-62].

Враховуючи, що мова НПА реалізується саме в писемній формі мовлення, знання граматики набуває особливого значення й особливої ваги. Граматична форма речення має відповідати регулятивній природі НПА. Виходячи з цього, в НПА, зокрема: широко використовується неозначена форма дієслова та інфінітивні конструкції, за допомогою яких зручно виражати пряму та непряму імперативність нормативних приписів; дієслова та дієприкметники, як правило, використовуються в безособовому значенні (внаслідок безособового характеру викладу закону), наприклад: «*гарантується*», «*визначається*», «*визнано*», «*прийнято*» тощо; переважають пасивні конструкції над активними (наприклад, пасивний стан: «Правосуддя в Україні здійснюється виключно судами» (ст. 124 Конституції України); використовуються узагальнені звороти, зокрема, дієприкметникові та дієслівні, а також умовні речення не для вираження часу та умови, а для співставлення частин речення («*Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про утримання під вартою*» (ст. 29 Конституції України)) [1, с. 64].

Аналіз специфіки відмінювання іменників в українській мові дозволяє виокремити ті випадки, які мають особливий резонанс у практиці юридичного мовлення та призводять до помилок. Вимова і правопис відмінкових закінчень в українській мові є досить важливими, адже, на противагу російській, можуть мати паралельні варіанти і виконувати функцію розрізнення значень одного і того ж слова. Деякі іменники, залежно від свого значення, мають паралельні закінчення:

акта (документ) – *акту* – (процес)

апарата (пристрій) – *апарату* (установа, сукупність органів)

терміна (слово) – *терміну* (строк) тощо.

Закінченням – «а» оформляються, як правило предмети, на які можна показати, які мають точний вимір, а також точкові географічні об'єкти (тобто іменники зі значенням конкретності: *документа, Івана, листопада, Києва, м'якого знака*). Закінчення – «у» предмети, на які не можна показати, які не мають точного виміру, а також просторові географічні об'єкти (іменники зі значенням абстрактності, узагальненості: *маркетингу, комітету, Кабінету Міністрів*) [5, с. 106].

За загальним правилом, у тексті норми права ретельно з'ясовуються відмінок, рід, число іменників, значення прикметників, стан особи, число й рід дієслів, граматичні форми інших частин мови. Усі ці граматичні форми співставляються між собою, встановлюються взаємні зв'язки між словами з метою з'ясування змісту всього припису в цілому. Найменша неточність в аналізі тієї чи іншої граматичної форми, зв'язку між окремими словами може призвести до помилок при з'ясуванні загального смислу норми.

Однією з особливостей НПА є узагальнене, абстраговане, «позачасове» вживання дієслівної категорії часу. Дієслово позначає дію і стан як властиві предметам постійні ознаки. Час представлений переважно теперішнім, постійної дії, що позначає безперервність, або абстрактним

теперішнім та абстрактним майбутнім («Доказом може бути будь-яка річ, обставина»). У НПА як засіб зв'язку мікротем тексту, логічного переходу в розгортанні думок вживаються форми майбутнього часу; переважають дієслова недоконаного виду, оскільки, як правило, йдеться про розвиток явищ, проблем. Відносні прикметники в мові НПА переважають над якісними. Відсутній особовий займенник «я», проте часто вживані вказівні займенники (*цей, той, такий*). Для забезпечення зв'язності логічного викладу думки часто вживані займенникові слова: *названий, відповідний, відомий тощо* [5, с. 87].

Поширені дієприкметникові та дієприслівникові звороти, нормативні стереотипні конструкції, як-от: *з метою; у зв'язку з тим, що (через те, що); з огляду на те, що; в порядку; зважаючи на те, що; зважаючи на викладене вище; відповідно до; згідно з; по лінії; оскільки... то; або усталені словосполучення: взяти до уваги; взяти за основу; таким чином та ін* [5, с. 87].

Сприйняття змісту НПА полегшує універсалізація форми висловлення думки, яка концентрує увагу на кожному його положенні, спрощує процес складання окремих документів. Виклад тексту в НПА містить певним чином оформлені аргументи для обґрунтування положень і тверджень. Це не лише словесно оформлені міркування, аналітичні положення, але й різні посилання, таблиці, виноски (йдеться про підзаконні акти) тощо. Стереотипна організація тексту виявляється у стандартизації, трафаретизації НПА.

Дуже важливим для проекту НПА є правильний аналіз синтаксичної структури норм, вибір місця і значення розділових знаків, сполучників, прийменників, їхньої смислової ролі в реченні. Особливу увагу в законах необхідно звертати на застосування єднальних (*і, та, також*), протиставних (*а, але, проте*) та розділових (*або, чи*) сполучників. По-можливості треба утримуватися від застосування в простих реченнях великої кількості однорідних членів через кому (у разі неминучості такого перерахування слід: використовувати засоби цифрової графіки наприклад, подавати цей перелік через нумеровані цифрами підпункти; узагальнювати словом «тощо» – якщо перелік не вичерпний; встановлювати кваліфікаційні ознаки для суб'єктів, що перераховуються).

Слід пам'ятати, що для НПА є дуже важливими: чітке вживання пунктуації; мінімізація застосування в тексті невластивих для нормативного акта словосполучень типу «щоби», «а також», «хоча б» тощо; відсутність зайвих елементів в тексті НПА (які можуть бути шкідливими при його застосуванні, оскільки зростає ризик його хибної інтерпретації). Пунктуація тексту має бути досить обмежена і проста, небажане застосування знаків оклику, знаків запитання. Одна кома може змінити зміст тексту) [1, с. 64].

Абревіатура – скорочення, утворене з перших літер слів певного словосполучення. Як правило, в НПА використання таких *скорочень* – не допускається. Але є винятки. Вирізняють, власне, *правові абревіатури*

(ЦПК України, КЗПП України тощо) та *мігруючі*, тобто такі, які є типовими для галузевої лексики, але водночас стали загальноновживаними та зрозумілими. Саме останні частіше вживаються в актах виконавчої влади. Аббревіатури можна класифікувати так: загальноприйняті (МВС, АЕС тощо); спеціальні (ЦПК, ЦК тощо); індивідуальні (ЕККА – електронний контрольно-касовий апарат, ВТУ – виправно-трудова установа тощо). Аббревіатурами (особливо спеціальними, поданими без розшифрування) не слід зловживати, оскільки вони можуть значно ускладнити розуміння акта або спричинити його неправильне тлумачення [1, с. 68].

Висновки. Техніку юридичного письма можна розглядають як уміння користуватися мовою права. Як засіб техніки юридичного письма, лінгвістична структура тексту має вагомим практичне значення для забезпечення якості законодавчої та нормативної бази, системності, поняттєвої узгодженості, однозначного розуміння викладених у документах вимог та положень тощо. Звернення до лінгвістичних структурних елементів має місце, зокрема, при внесенні змін і доповнень до НПА. Так, наприклад, може виникнути необхідність виключити з тексту будь-яке речення, слово (слова) або ж змінити пунктуацію у додатку (наприклад, перенести кому в реченні «стратити, не можна помилувати»).

Логіка викладу НПА, точність формулювань, ясність та зрозумілість, стандартизованість термінології будуть забезпечені у разі дотримання вимог до мови закону як способу письмового викладу юридичних норм відповідно до певних мовних правил. З одного боку, правові норми мають бути виписані професійною юридичною мовою, з іншого – викладені мовою, зрозумілою для більшості користувачів (оскільки закон впливає на життя мільйонів людей, які не є юристами), тобто мовою, доступною для всіх. З огляду на значну кількість мовностилістичних помилок у текстах НПА, нагальним є розроблення теоретичних основ лінгвістичної експертизи та формулювання методичних рекомендацій щодо її проведення.

Використані джерела:

1. Артеменко В. Проектування нормативно-правових актів : [навчальний посібник] / В. Артеменко. – К. : Фонд «Європа XXI», 2007. – 256 с.
2. Биля І.О. Теоретичні основи використання нормотворчої техніки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / І. О. Биля. – Харків. – 2004. – 20 с.
3. Давыдова М. Л. Теоретические и методологические проблемы понятия и состава юридической техники: Дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01; Волгоградский гос. ун-т / М. Л. Давыдова. – Волгоград, 2010. – 408 с.
4. Подорожна Т.С. Законодавчі дефініції : поняття, структура, функції : монографія. / Т.С. Подорожна. – Львів : ПАІС, 2009. – 196 с.
5. Правнича лінгвістика : навч. посіб. / Г.П. Проценко, Л.М. Шестопалова, О.Ф. Прохоренко [та ін.] ; за заг. ред. С.М. Гусарові. – К. : ПАЛИВОДА А.В., 2010. – 312 с.
6. Правове письмо. Навчальний посібник / В.А. Ватрас, Д.А. Монастирський, В.Г. Рогожа та ін. / За ред. Р.О. Стефанчука. – К. : Алерта ; ЦУЛ, 2011. – 148 с.

7. Хазова О. Искусство юридического письма / О. Хазова. – М. : Издательство Юрайт, 2011. – 181 с.
8. Чухвичев Д.В. Законодательная техника : учеб. Пособие для студентов вузов, обучающихся по направлению 030500 «Юриспруденция» / Д.В, Чухвичев. – М. : ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2008. – 239 с.
9. Шугрина Е. С. Техника юридического письма : [учеб.-практ. пособие] / Е.С. Шугрина. – М., 2000. – 272 с.

Рецензент: к.ю.н., профессор Литвин О.П.

УДК 34.35

Пилипенко О.Є.,

д.і.н., професор кафедри політології
Академії муніципального управління

З ІСТОРІЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РОСІЇ ТА УКРАЇНІ У XVIII – XIX ст.

У науковій статті на основі аналізу нормативно-правових актів Російської імперії аналізується правове забезпечення підприємницької діяльності в Україні у XVIII– XIX ст. Особливу увагу приділено висвітленню правового стану купецької верстви населення і регулюванню торговельно-економічних операцій.

В научной статье, на основании анализа нормативно-правовых актов Российской империи анализируется правовое регулирование предпринимательской деятельности в России и Украине в XVIII–XIX ст.

The scientific article has devoted to the law defend of foreigners economic activity on Ukraine in the second part of XVIII – in the beginning XIX centuries. The author gives analyses a multiplex directions and orders of abroad business activity and trade of Ukrainian foreigners in conditions of Russian empire. Special attentive took part in low defend of merchants and trade-economics operations.

Постановка проблеми. Позитивний досвід розвинених країн світу свідчить про важливість інноваційного розвитку суспільства. Уряди багатьох країн створюють сприятливе правове поле для ефективного розвитку економічних процесів. Є певні зрушення в даній сфері і в Україні. На сьогоднішній день наше суспільство після тривалих потрясінь та експериментів повертається до свого природного демократичного процесу розвитку. В цих умовах життєво необхідним є дослідження історичного досвіду розвитку правової системи в Росії та Україні.

Ступінь наукової розробки теми. Інтерес до вивчення правового регулювання розпочався ще на початку XX ст., в умовах розвитку капіталістичних відносин і підприємництва. Серед перших спроб дослідити правові умови підприємницької діяльності можна назвати праці юристів Г.Ф. Шершеневича, В.Е. Максимова, М.М. Цитовича та інших.